

svoj širši pomen tudi pri proučevanju imen iz starokrščanske dobe tudi v naših krajih ter pri vrednotenju starejših imenskih oblik v pozni antiki.

Ze dosedanji prikaz G. Alföldyjevega dela nam kaže, kako obsežne materije se je avtor lotil in kako jo je ovrednotil. Morda imamo tu in tam vtis, da so njegovi izsledki še ne povsem izpoljeni in samovoljni, toda spričo tega, da obljublja še katalog imenskega gradiva z nakazanimi etničnimi vrednotenji, lahko zapišemo z mirno vestjo, da je bistveno prispeval k poznavanju in členjenju notranje zgodovine province *Dalmatia*. Njegovo delo pomeni velik korak sintetične narave, veliko delo pa čaka tudi še raziskovalce na tem območju, da izdelajo monografije posameznih plemen, mest in posameznih vrst gradiva. Analiza notranje zgodovine na podlagi imenskega in drugega napisnega gradiva je s tem delom opravljena; vsi proučevalci zelo pestre in zanimive zgodovine teh krajev pa bodo morali poslej črpati iz knjige Geze Alföldyja, ki je zamašila vrzel v proučevanju s spomeniki tako bogate province Dalmacije.

P. Petru

Andreas Mócsy, *Pannonia*, Pauly-Wissowa, Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Supplementband IX (1962), 515—776.

Dolgo pričakovani prispevek o rimski provinci *Pannonia* v RE je pred nami. Po desetletnih prizadevanjih redakcije je izpolnil ta pričakovanja A. Mócsy in s tem ustregel tudi želji, ki smo jo izrazili v prejšnji številki AV ob prikazu njegovega prav tako temeljnega dela *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*, Budapest 1959. Te obete so nakazovala že prav tako za proučevanje zgodovine province pomembna dela, da omenimo le najnovejša — A. Alföldija, E. Swobode, M. Pavana in P. Olive ter seveda samega A. Mócsyja. Vseeno pa predstavlja delo na prikazu vseh dogodkov in zapuščine antike na prostoru Panonije pionirski ter v celoti komaj človeku možen napor. Vemo namreč, da so bila — to je avtor tudi pošteno podčrtal — cela poglavja iz notranje zgodovine province le slabo proučena; gotovo brez predel, pri tem bi omenili npr. pomankanje strnjjenih obravnav v poglavjih gospodarstvo in likovna umetnost, ki predstavljajo tudi najbolj slabo dognana področja v proučevanju panonskih starožitnosti sploh. Zato je tembolj občudovanja vreden napor, ki ga je vložil A. Mócsy v ta sintetični pregled rimskih provinc Panonije.

V primerjavi z nekaterimi drugimi gesli podobne vsebine, ki jih srečujemo v RE, kjer so šli avtorji v skrčene prikaze zgodovine posameznih provinc, je ostal A. Mócsy ves čas dosleden svojemu konceptu, podatki tudi manj seznanjenemu raziskovalcu vse potrebne znanstvene podatke in vire o slehernem pojavu in dediščini. S tem pa je omogočil vsem, da se o dogodkih v Panoniji pouče iz prve roke. Ves prikaz je razdelil v 15 poglavij: ime, geografija, zgodovinski dogodki, uprava in življenje posameznih skupnosti, vojaštvo, ceste in promet, gospodarstvo, naselja in arhitektura, prebivalstvo, pokop in religija, umetnost in duhovna kultura, vztrajanje in nadaljevanje rimskega načina življenja in kulture po zatonu antike. Vsako vprašanje znotraj teh poglavij je dodatno razčlenjeno in je sprti navedena literatura; zato je ta prikaz dobrodošel slehernemu arheologu in zgodovinarju, ki se srečuje z vprašanji s področja provincialnorimskega obdobja.

Ime *Pannonia* je tvorba po skupinskem imenu narodov na obeh bregovih Save tako v okolici Siscije kot v severni Bosni in Posavini. Šele v drugi polovici I. stoletja postane tudi uradni naziv za provinco. Etimologija imena je še vedno negotova, bodisi da ga izvajajo kot »domovina Pana«, močvirna dežela ali po antičnem viru (Cass. Dio XLIX 36,6) iz pojma *pannus* — obleka.

Geografsko poznavanje Panonije v antiki je žal še zmeraj skopo in negotovo ter polno čeri pri dokončni razlagi izročeni imen. Tako je med drugim presenetljivo, da jo imenujejo gorato, čeprav bi na splošno lahko rekli prav narobe. Ze uvodoma odpravi Mócsy zmotno gledanje na bifurkacijo Donave, ki naj bi po argonavtski legendi otekala z enim rokavom v Jadransko morje. Pri napisu CIL III 5224: *in flumen perit Hemonia*, je podal očitno pravilno razlago tega mesta v napisu s prevodom »utopil se je v reki pri Emoni«; s tem odpadejo nekatere razlage, da se je Ljubljanka imenovala v antiki Hemonia, marveč ostaja pri Strabonovem in Plini-

jevem, da se je imenovala *Nauportus*. Z Alyjevo razlago Strabona, pripisuje nejasno odrejeni reki Noaros in Drabos neposredni okolici Siska; pri tem bi lahko bila Odra Strabonov Drabos, kar pa je po našem mnenju vredno še nadaljnje presoje. Prav tako je verjetno še vedno odprto vprašanje, kako je z reko *Savarias*, za katero misli Mócsy, da je identična z Muro. Za to govore po njegovem antični pisani podatki, ki pravijo, da se je reka *Savarias* zlivala v *Dravus* (po Ptolemeju II 14.4 Δάρος) pri mestu *Carrodunum*, čigar lokacija je po Mayer, VHAD 16, 1935, 77 postavljena v Pitomačo oz. Ludbreg, medtem ko naj bi bila *Iovia* njen antični naslednik (*Iovia Cardono*). Prav tako je sedaj po Mócsyju gotovo, da sta se obe veliki jezeri v Panoniji (Blatno in Nežidersko) imenovali *lacus Pelso*, ker je v *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* 87 omenjen *lacus Pelissa inferior*. Enako prepričljiva so njegova nova dognanja o *mons Claudius* (Papuk). Nekoliko drugačnega prepričanja smo le glede vprašanja plemena *Boii* in njihovega vpliva v Panoniji in o prihodu v te kraje (glej sestavek v AV 17, 1966, 361); avtor pa je že pred tem razrešil nekatere nejasnosti v zvezi s plemeni na področju južne Panonije (*Taurisci*, *Scordisci*) in vprašanje, kdaj pridejo *Pannonii* kot skupnost do lastne oblasti; to prepričljivo povezuje s porazom bojsko-tavriščansko-skordiške zveze v boju z Burebisto. Ob tem bi omenili, da je odstranil dosedanje nejasnosti glede morebitne navzočnosti Tavrisikov v Sremu, ker se pojavljajo za Tavriščane, enako kot za Skordiske ilirske končnice. *Boii* pa so obdržali na zahodu Panonije svojo civitas (CIL IX 5365 = *praefectus civitatum duarum Boiorum et Azaliorum*). O Bojih pa ne moremo po Cezarju (b. g. I 5) sklepati, da bi bili še nekje v Porenju (tako Swoboda, Carnuntum,⁴ 1964, 223), ampak — s Cezarjevimi očmi iz Galije gledano — na Češkem, ki so potem res *trans Rhenum*.

To kar smo omenili v prikazu Mócsyjeve knjige *Bevölkerung* (AV 15—16, 1964/65, 354), da utegne biti lokacija plemena *Catari* zgolj iz onomastičnih sklepanj preuranjena in zapeljiva, velja tudi sedaj. Čeprav je Mócsy drugače navedel zmeraj dokaze *pro et contra*, je pri lokaciji Catarov postavil njih bivališča južno od Emone že kot dognano dejstvo. Vsi, ki bodo sledili izvajanjem v geslu, bodo to nejasnost samo še stopnjevali.

S prikazom dosedanjega poznavanja političnega in kulturnega stanja, preide Mócsy na podajanje vojaško-zgodovinskih dogodkov, ki si sledijo po kronološkem redu z navedbo vse literature, ki omogoča še nadaljnje razglabljanje. Ker so ti vojaški dogodki, razen začetka okupacije in obeh uporov (12—9 pr. in 9—6 po n. št.) potekali skoraj izključno ob donavski meji, se v njih ne zrealizirajo dogodki pri nas, oziroma kolikor so se, so obdelani (B. Saria, GMDS 20, 1959; J. Klemenc, Ptuj v kasni antiki, Ljubljana 1950; J. Šašel, *Situla* 4, 1961 — zadnji citat ima Mócsy večkrat z napačno navedbo letnika in letnice 1, 1960). Velik del vojaških dogodkov v III. in IV. stol. pa se razvija v Panoniji, kar dokazuje tudi česta navzočnost cesarja v Sirmiumu. Takrat je tudi prišlo do bitke pri Trojanah (351, Magnentius: Constantius II), pri Sisku 388 (Magnus Maximus: Theodosius); Teodozij pa je bil v naših krajih tudi v času spopada z Eugenijem (sept. 394).

Po bitki pri Hadrianopolu (augusta 378) sledijo gotski in alanski sunki, ki so 379/380 porušili *Stridon* in *Murso* ter so se ljudje naselili v neposredni soseščini Ptujja — okoli mesta *Iovia* (R. Egger, *Jö AI* 18, 1915, 253 ss in 21—22, 1922/24, Bbl. 309 ss ter Schmid, *CZN* 31, 1936, 97) — 57 m. p. bolj proti vzhodu. Ti so verjetno — spričo njihovih kasnejših domovanj v provinci *Savia* — že ob prvem vdoru prišli do naših krajev in povzročili pustošenje. Tu prihaja Mócsy do enakih ugotovitev kot Alföldi. *Untergang der Römerherrschaft in Pannonien*, Berlin 1, 1924, da je v 80-ih letih IV. stol. zavladala v Panoniji konsolidacija, ki se kaže v dejstvu, da je pošiljala 385 svoje žito v Italijo. Vkljub temu relativno zatišnemu obdobju pa so bila nekoč cvetoča mesta opuščena (Amm. Marc. XXX 5—6); naš rojak Hieronim pa toži o podrlih in porušeni kmetijah in pristavah (*semirutae villulae*) in uničenju pokrajine med Julijskimi Alpami in Črnim morjem, čeprav v isti sapi poroča o bratu, ki je šel prodajat očetovo posestvo pri Stridonu.

Pregledu teh vojaško-zgodovinskih dogajanj v Panoniji sledi poglavje o upravi in mejah province v posameznih obdobjih od velike province *Illyricum* do *Pannonia*; nadaljnji delitvi te v *Superior* in *Inferior* ter do dioklecijanske reforme v *Prima*, *Secunda*, *Savia* in *Valeria*. Tu prinaša tudi pregled, kdaj so po-

samezni nekoč noričanski predeli — *Emona, Latobici, Poetovio, Boii, Carnuntum* in delno *Vindobona* — prešli v sestav Panonije. Sklep zaključuje z ugotovitvijo, da se je to deloma zgodilo že v času, ko je bila v Emoni in Poetoviu legijska posadka, drugi predeli pa so prišli pod Panonijo najkasneje za Klavdija. Obravnavanje vprašanja, kdaj je bila odcepljena *Emona* in priključena Italiji, še ni gotovo, čeprav se Mócsy priključuje Degrassijevemu mnenju, da se je to zgodilo najbolj verjetno v času po markomanskem vdoru, ko so postavili v tem območju t. i. *praetentura Italiae et Alpium*. Ker so sledile nekatere upravne reforme že za Hadrijana (P. Petru, AV 11—12, 1960/61, 27 — problem Aelii Carni v nevioudunskem območju), bi prišlo v poštev že bolj zgodnje obdobje.

V nadaljevanju tega poglavja ugotavlja, da še ni obdelano vprašanje finančne uprave, prav tako je v podrobnostih nejasno tudi vprašanje rečnega brodovja. Nato našteva vse kolonije in municipije ter njihov odnos do domorodne *civitas* ter navaja doslej nelocirane municipije (*Colon. Prap. ...* pri izlivu Tise, *Municipium Volg. ...*, dokumentiran z napisom v Intercisi); med njimi tudi *Municipium Faustianum* (CIL III 574), ki je ležal nekje v širši okolici Siska. Municipalno območje razpade dalje v manjše enote *vicus npr. vicus Nauportus* — CIL III 5776 in 5777; *vicus Fortunae* v Poetovionu (CIL III 10875) in *pagus* kar najlepše kaže navedba rojstnega kraja cesarja Decija: *pede Sirmiense pago Martio vico Budalia*; s tem je podana tudi shema podrobne členitve posameznih okrožij, dasi ne poznamo zanesljive pripadnosti le-teh bodisi k mestnim ali peregrinim občinam, ki jih Mócsy nato podrobneje našteva. Pri tem meni, da je treba iskati plemo *Varciani* zahodno od Siscije, iz česar sledi sklep, da je nastalo iz njihove občine območje kasnejšega municipija *Andautonia* (k temu glej Klemenc, Der pannonische Limes in Jugoslawien, Acta et Dissertationes 5, 1965 — načrt, ki meni, da gre v tem okrožju — podobno kot pri plemenu *Sisciani* — za predhodno občino plemena *Andautonienses*).

V geslu sledi nato podpoglavje, kjer obravnava Mócsy vojsko kot teritorialno oblast, od razvoja tabora do njegovih *canabae*. Nato prehaja na kasnorimsko upravo, da bi v naslednjem poglavju obravnaval vojaštvo. Tu se naslanja večinoma na Ritterlingov članek Legio in Cihoriovsi gesli (Ala, Cohors) v RE, čeprav velja predvsem za zadnjega, da so njegova izvajanja že zastarela. Enako velja, da vkljub številni literaturi ni na mnogih področjih stanje razjasnjeno in bo treba počakati na nova odkritja napisov, diplom in izkopavanj.

Pri vojaških napravah in objektih vzdolž limesa se vidi, kako malo je bilo do 1960, ko je Mócsy zaključil svoj sestavek, narejenega v Jugoslaviji. Medtem se je na srečo s prizadevanjem Medakademijskega odbora in drugih stanje izboljšalo, saj je bilo gradivo prvič zbrano v Limes u Jugoslaviji 1, 1961. Naslednje poglavje o prometu se opira v prvi vrsti na sporočila itinerarijev, na podatke miljnikov in na vire (predvsem o plovbi). Mnoga izvajanja Mócsyja — predvsem izgradnja cest in miljniki — so polna duhovitih rešitev. Da se je avtor naslonil na izvajanja Grafa, se vidi iz sklepov, ki so deloma zelo splošni, čeprav je starejša literatura (Müllner, Emona; Premerstein-Rutar, Römische Strassen und Befestigungen in Krain) rešila na našem sektorju marsikatero vprašanje. Tako pa je moral Mócsy znova preverjati podatke v itinerarijih, če je želel najti ključ do navidezno nesprotujočih podatkov Tab. Peut. in It. Ant., na odseku *Romula-Quadrata-Ad Fines-Siscia*. Njegovo izvajanje je očitno točno in tako moramo Romulo iskati 10 m. p. vzhodno od Nevioudunuma (Dolenjski zbornik 1, 1961, 198). Ne moremo pa se priključiti njegovemu mnenju, da bi stali miljniki, ki jih omenja miljnik iz Sremske Mitrovice (CIL III 5705 = *quinarios lapides per Illyricum fecit ab Atrante ad flumen Savum*), vzdolž dravske magistrale, ko tega napis ne sporoča. Res pa je, da bi se dalo potem lažje razložiti število sporočenih milj (546). Glede postaje *Pyrrri*: Klemenc-Saria, Blatt Ptuj 91, jo postavljata v Komin (glej še Klemenc, ZČ 6—7, 1952/53).

Gospodarstvo Panonije, vključ v številnim prispevkom s področja materialne kulture še vedno ni prišlo s stopnje nabiranja podatkov. Res da so posamezne panoge (keramika, fibule, delno rudarstvo) močno napredovale, zato pa je spoznanje o kmetijstvu oz. poljedelstvu, cesarskih posestvih, gozdarstvu, krčenju ledin in izsuševanju barij itd. na stopnji spoznanj iz zelo skopih antičnih virov. Pod-

ročje, ki je prav tako — presenetljivo — še vedno ledina, gledano z vidika vse province, je proučevanje mest in naselij. Čeprav vemo iz virov — Appijan in Strabo —, da lahko govorimo že o mestih v prazgodovinskem obdobju vsaj pri Sisciji in Sirmiumu, pa nam je vsem žal, ker še danes nimamo o teh mestih niti približno zanesljive mikrotopografije. Ker so v Sremski Mitrovici in Drnovem pri Krškem prišli po objavi gesla Pannonia v RE sistematično proučevanje, bi mogli izreči tudi na tem mestu željo vseh arheologov, da bi čim prej zasadili kramp in lopato na območju antične Siscije. Po opisu Pacatius Paneg. 54 ob Teodozijevem obisku, je središče, kot jih je le malo, a je danes povsem neznano, zaradi tega, ker si ne moremo po dosedanjih skromnih objavah predstavljati niti njenega videza. Bolje je pri Emoni, Intercisi, Brigetiju, Carnuntumu, Aquincumu in deloma pri Poetoviu.

Etničnemu sestavu in družbenemu razslojevanju prebivalstva je v geslu odmerjen le pregled, ker je Mócsy posvetil temu vprašanju svoje prvo večje delo *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*.

Orisu pogreba in verstev je v tem geslu prvič odkazana vloga, ki mu gre, hkrati pa sta ti poglavji tu prvič obdelani s sintetičnih vidikov. Mócsy pravilno ugotavlja, da ne smemo šteti prvih skeletnih pokopov — iz II. stol. — že za ustaljeno obliko, saj se pojavljajo v tem zgodnjem času sporadično po vsem imperiju in so večinoma brez pridatkov. Sledeč tem ugotovitvam, sklepa Mócsy pravilno, da so lahko to revne plasti ljudstva — sužnji (?) —, kar je opazil pri nas že Klemenc, Vodnik po Sempetru 1961, 29. Vsekakor pa je danes še preuranjeno misliti na dokončno razsodbo, kdaj se prične v večjem številu skeletni grobovi, ker dosedanja izkopavanja ne nudijo dovolj opore. S področja verstev je posebej utemeljeno kritičen do zgodnjega krščanstva in vpliva delovanja apostola Pavla in njegovih učencev, predvsem Tita v Iliriku (Dalmaciji) in vpliva v Panonijo. Istočasno zavrača legendo o »deževnem čudežu« v markomanskih vojnah, ki so ga po Cass. Dio pripisovali molitvam krščanskih vojakov. Prve neizpodbitno dokazane krščanske občine se pojavijo šele za Galiena v južni Panoniji, ker je takrat umrl mučeniške smrti škof *Eusebius* v Cibalah. Irenej iz Sirmiuma pa je bil že od mladih nog vzgajan v krščanskem nauku in nato ubit pod Dioklecijanom. Iz del ptujskega škofa Viktorina pa vidimo, da je bilo pred tem življenje krščanske skupnosti v Panoniji mirno. Leta 503, ko je izvedel Dioklecijan svoja preganjanja, so obstajale v Panoniji že tele škofije: *Poetovio*, *Siscia*, *Savaria*, *Sirmium* in *Cibalae*. Nadaljnja usoda krščanske cerkvene zgodovine je predmet obravnav pri T. Nagyju (*Dissertationes Pannonicae* II 12) in L. Nagyju, *Pannonia sacra*, 1958, vendar niso zmeraj upoštevali številnih ptujskih krščanskih starostvosti (Schmid, o. c., Klemenc, o. c.), kjer so našete doslej znane bazilike in drobne najdbe. Upoštevati pa bi bili morali v prikazu bazilik v Panoniji še eno iz Velikih Malenc (*Saria*, *Südostforschungen* 15, 1956) in med drobnimi predmeti fibulo s Kristusovim monogramom z Neviodunuma.

Vkljub mnogim podrobnim razpravam s področja likovne umetnosti je vprašanje celovitega prikaza še vedno deziderat. Videti pa je, da je pri posredovanju italjskih vzorov v Panoniji odigrala vidno vlogo klesarska delavnica v Poetoviu, za katero moremo tudi trditi, da je po bogastvu gradiva in po motiviki ena najbolj plodnih v Panoniji. Deloma si moremo to razlagati tudi z bližino sosednjih noriških delavnic, kjer se je mogla ptujska oplajati in izpopolnjevati. V nekaterih predelih province Panonija se izdelki niso dvignili nad povprečje rokodelske stopnje. Verjetno je tudi, da so delovali mojstri le v večjih središčih, medtem ko so na podeželju ustvarjali le potujoči obrtniki — *pictores peregrini*, kot jim pravi napis CIL III 4222. V zaključnem poglavju o kontinuiteti rimske omike v Panoniji ugotavlja Mócsy, da mimo obeh imenskih izjem *Poetovio*-Ptuj in *Siscia*-Sisak ni v vsej prejšnji provinci sledu o nepretrganem prenosu antičnega izročila v pozni srednji vek. Razumljivo, če pomislimo na večkratni odhod prebivalstva, bodisi v Galijo za hunskega obdobja, ali Italijo. Zadnja večja selitev je bila v času Vandalov, ko so zapustili to pokrajino tudi manj premožni sloji romanskega prebivalstva. Bolje raziskan primer kontinuirane naselbine predstavlja doslej na panskkih tleh le gradišče *Valcum* (Fenek-pusta pri Keszthelyju), kjer imamo opravit z nepretrgano naselitvijo Romanov oz. staroselskih Panoncev vse do avarskega

obdobja (to bi bili morda Vlahi in Romani, ki se omenjajo na zahodnem robu Blatnega jezera še v srednjem veku). Razumljivo, da se je na splošno ob navalu pri preseljevanju ljudstev, kjer je igrala Panonija tako pomembno vlogo, bistveno menjal etnični sestav ljudstva, to moremo ugotavljati tudi pri nas, kjer so zasedli Slovenci skoraj izpraznjeno deželo po odhodu Langobardov 568 v Italijo.

Prikaz obsežnega gesla Pannonia smo, kolikor zadeva splošne in specifično naše probleme, skušali deloma prezentirati. Medtem je avtor, ki intenzivno zasleduje vse novosti na tem področju, verno svoji zasnovi prikaza dogodkov v provinci Pannonia, izpolnil svoje geslo v sestavku Pannonia-Forschung 1961—1965 v časopisu Eirene 4, 1965 na str. 135—155, z najnovejšimi podatki, kjer je našla svoje ustrezno mesto tudi novejša slovenska arheološka literatura, saj se pojavljajo mimo člankov iz Arheološkega vestnika tudi poročila iz Varstva spomenikov ter še v drugih glasilih objavljeni sestavki. To je tembolj razumljivo, ker je včasih v geslu RE čutiti, podobno kot smo ugotovili že pri prejšnjem prikazu njegove knjige o prebivalstvu Panonije do markomanskih vojn, da je avtorju očitno nehote izpadel ta ali oni — tudi za provinco kot celoto — pomembni podatek iz naše antike, pri čemer bi navedli v prvi vrsti številne članke v časopisu Kronika; medtem ko je skoraj nemogoče terjati, da bi poznal v raznih zbornikih objavljena dognanja, ker tega skoraj že sami ne moremo spriči velikega števila tiska te vrste ne le v Sloveniji, ampak tudi v Jugoslaviji. Deloma pa je bil avtor verjetno tudi v zagatnem položaju, ker sodi Slovenija po rimski upravni delitvi k trem večjim upravnim enotam in spada praktično le vzdolžni del Slovenije k Panoniji z emonskim prostorom, dokler ni bil ta priključen Italiji.

Prav zaradi tega je nujno, da je s tem delom seznanjen sleherni arheolog Slovenije, še posebej pa raziskovalci provincialnorimskega obdobja. Vsak podatek je avtor utemeljil s citatom, tako da pomeni to delo poleg sinteze o dosedanjih ugotovitvah o provincah Panonija tudi priročnik, kakršnega si moremo le želeti pri svojem strokovnem delu. Zato je tudi v tem geslu toliko podatkov, da bi v tem prikazu, čigar namen je opozoriti naše raziskovalce in jih seznaniti s tem delom, ne mogli zajeti vse bogate vsebine ter jo morebiti sproti še bolj podrobno razčlenjevati glede na naše provincialnorimske starožitnosti. Morda je za nas nekoliko presenetljivo, da je izpadlo v geslu nekaj pomembnejših — vsaj v našem merilu — objavljenih najdišč, predvsem utrdba Velike Malence, ki je skozi vso antiko, še posebej pa v pozni antiki, igrala pomembno vlogo. Toda za to bi bilo potrebno — če bi želeli terjati popolnost —, da bi sami čim preje ustvarili izčrpano arheološko karto, ki bi bila uporabna tudi za tuje strokovnjake.

Ponovno bi radi poudarili, da je delo, ki ga je opravil A. Mócsy, izredno tako po obsegu zastavljenih vprašanj kot po bogastvu misli in po številnih historigrafskih sklepih.

P. Petru

L. Franz, A. Neumann in sodelavci. *Lexikon Ur- und frühgeschichtlicher Fundstätten Österreichs*, Verlag Brüder Hollinek, Wien in R. Habelt, Bonn 1965.

Dragoceno delo, neke vrste arheološka karta Avstrije, je pred nami. V leksikalnem stilu so v tej knjigi zajeti podatki o vseh malo večjih arheoloških najdiščih, izpuščeni pa so podatki o manj znanih najdiščih in slučajnih najdbah. Vkljub temu nas delo preseneča z obilico gradiva, ki se je nabralo v dobrem stoletju sistematičnega dela na tem področju. S tem leksikonom so želeli avtorji posredovati pregled nad najpomembnejšimi predzgodovinskimi najdišči s povzetkom najbolj osnovnih podatkov o izkopavanjih, najdbah in njihovi časovni opredelitvi z navedbo, kje so shranjeni, in s podajanjem poglavitne literature. Delo sta v tej obliki zasnovala L. Franz in A. Neumann ob sodelovanju številnih sodelavcev za posamezne pokrajine in obdobja, ob izdatni podpori osrednjega zavoda za spomeniško varstvo, Arheološkega inštituta akademije in vseh področnih muzejev. Razdeljeno je abecedno po pokrajinah, znotraj teh pa najprej po občinah in krajih. Uvodoma so podane okrajšave literature in drugih pojmov, najdiščnim podatkom sledi pregled